

Deze realisten hebben den menschen altijd te graag een zekere aannemelijke voorbeschiktheid en een zekere wetmatige ontwikkeling toegedacht, terwijl wij meer en meer gaan inzien dat de mensch altijd weer put uit een bron waarvan de geheime werkingen ons niet bekend zijn. Zien we soms in den jeugdigen luiaard niet op later leeftijd een machtige, vurige werklust ontstaan? Zien we den moedeloze niet door geheime vreugde aangeraakt, den blijde niet door lusteloosheid beslopen. Den matte niet tot groote liefde ontstoken? Wie zal dit willen verklaren? Maar wel zal de schrijver dit zien als de verrassende krachten van een leven dat ten eeuwigen dage ten halve onthuld, ten halve geheele mysterie blijven zal.

Een romankunst gaat wellicht ontstaan die ook lijders en tobbers uitbeeldt, maar de kooi is weggebroken en de hemel welft zich boven den mensch.

Herman de Man heeft, naar ik meen, een eerlijke poging tot zulk een mensch-uitbeelding gedaan, zijn werk is nog jong (ondanks kennelijke rijpheid van inzicht) — het is sappig, onstuimig, bijna vlagend en soms aanroepend, maar het heeft de bekoring van het moedige. Niet dat De Man de eerste zijn zou die het wijde land betreedt! Wij kunnen gelukkig wijzen op boeken met een wijderen achtergrond, óók in de jaren van het hier boven (onvoltooid) gekenschetst realisme. Dat realisme trouwens was misschien een noodwendigheid. Het heeft ons veel geleerd en ten slotte heeft het ons verlangen bewust gemaakt.

In vele opzichten kunnen wij weer verder gaan, nu de realisten bepaalde gebieden voor ons hebben gezuiverd. Véél weten wij nu, dat wij niet meer, als zij, hardnekkig behoeven te betoogen. Veel deden zij toentertijd, dat nieuw was, ongekend en dat met hevige toewijding gedaan werd.

En de nieuwe romankunst zal opnieuw toegewijd zijn, maar op andere wijze.

„Het wassende Water” is een boeren-roman, en hij is zuiver hollandsch. Zulk een werk is geloof ik niet goed denkbaar in Frankrijk of in Duitschland. Het is hoogstens met Scandinavisch werk te vergelijken. Uit dit werk ruikt men den polder, de hollandsche wateren, de degelijkheid van de boerenhofstêe, de onverzettelijkheid, den trots, de eerzucht en de winzucht. Doch tevens de andere krachten, de strak-koele, leidende, heerschende, machtige moederliefde, de harde plicht van zulk een liefde, die ten slotte toch een zekere zachte kern van bedwongen teederheid bezit. De verblinding van zulk een moederliefde die jaren lang noodig heeft om de mogelijkheden, die in een „raar jonk” van haar schuilen, te erkennen, dat jonk zelf, niet àl te afwijkend van 't gewone slag en toch door een drang bezeten, een verlangen dat vorm noch naam heeft en dat misschien verlangen naar God was.

Een jonge boer, eerst wat eenzelvig, dan onstuimig, afkeerig van geleerdheid, dan weer grillig (eischt hij niet z'n vaders erfdeel op, wil